

Oranje zandoogje

Pyronia tithonus

Het oranje zandoogje is een standvlinder die vooral in het noordelijk en zuidelijk deel van het land algemeen voorkomt. Hij leeft bij halfbeschaduwde ruige graslanden en vliegt in één generatie tussen midden juli en midden augustus. De rups is bleek-okker tot lichtgroen met onder andere een donkere rugstreep en een lichtbruine kop.

▶ Ruig grasland in wegberm nabij Beesel (LI).

Rough grassland on a roadside verge (province of Limburg).

Levenscyclus en gedrag

Diverse grassoorten, zoals kropbaar, rood zwenkgras, gewoon struisgras, grote vossenstaart en kweek dienen als waardplant voor het oranje zandoogje. De voorkeur gaat uit naar grassen die groeien op licht beschaduwde plaatsen. Een vrouwtje op zoek naar een afzetplaats voor de eitjes vliegt laag over de begroeiing en er soms zelfs doorheen. Als een geschikte plek is gevonden, kruipt zij diep in de vegetatie, kromt het achterlijf en schiet de eitjes een voor een af. Deze blijven aan grassprietten kleven of vallen op de grond. Het komt ook voor dat eitjes doelgericht op een waardplant worden afgezet. Het vrouwtje zorgt dat de eitjes niet te dicht bij elkaar liggen. De rupsen eten overdag. Vanaf eind oktober verschuilen de halfvolwassen rupsen zich diep in een graspol en overwinteren daar. Het volgend voorjaar eten

ze weer verder. Rupsen verpoppen zich tussen de vegetatie, hangend aan verdorde grashalmen, bladeren of aan dode takjes. (LAVRIJSEN 1985, MAES & VAN DYCK 1999).

Vanaf eind juni vliegen de vlinders. De dichtheid op de vliegplaatsen is hoog, circa 44 tot 280 exemplaren per ha. Nectar halen ze uit bijvoorbeeld struikhei en braam. Geregeld zonnen de vlinders met gespreide vleugels op bladeren van bomen, struiken of kruiden. Als een oranje zandoogje, die met gesloten vleugels rust, te dicht wordt benaderd, schuift hij de voorvleugels omhoog, zodat de dubbelgekernde oogvlek zichtbaar wordt. Een ongenode gast kan hierdoor worden afgeschrikt. Mannetjes houden vooral 's middags patrouillevluchten, doorgaans laag boven de vegetatie. Ze verdedigen geen territorium en benaderen alles wat op een soortgenote lijkt, zelfs bruine afgevalven blaadjes. Het mannetje blijft vaak enkele dagen in hetzelfde kleine gebied heen en weer vliegen. Vindt hij daar geen vrouwtje dan zoekt hij een andere plek, gemiddeld zo'n 150 m verder. Een vrouwtje dat door een mannetje wordt benaderd, maar niet paringsbereid is, trilt snel met de vleugels. Wil het vrouwtje wel paren, dan vindt de paring zonder voorafgaand baltsritueel plaats. (OOSTVOGELS 1984, LAVRIJSEN 1985, TAX 1989, MAES & VAN DYCK 1999, VAN SWAAY 2003).

Vliegtijd en overwintering

Het oranje zandoogje vliegt relatief kort en vrij laat in één generatie tussen 16 juli en 15 augustus. De uiterste data waarop een vlinder is waargenomen, zijn 4 mei en 5 oktober. De soort overwintert als halfvolgroeide rups.

Leefgebied

Het oranje zandoogje vliegt vooral bij ruige, kruidenrijke plaatsen in de halfschaduw, vaak in de buurt van struiken, struweel of bos. Voorbeelden zijn ruige graslanden in een bosrijke omgeving, bosranden, bosweiden, met bos begroeide heide, braakliggende terreinen en wegbermen. In landbouwgebieden wordt de vlinder geregeld bij houtwallen, slootkanten en bloemrijke dijken gezien.

Mobiliteit, verspreiding en trend

Het oranje zandoogje is een mobiele vlinder. Vrouwtjes leggen kortere afstanden af en verplaatsen zich met langere rustpauzes dan de mannetjes. De mate van mobiliteit wordt beïnvloed door de aanwezigheid van schuilgelegenheid, de hoogte van de vegetatie en van aanwezigheid van nectar. (OOSTVOGELS 1984, MAES & VAN DYCK 1999, MERCKX & VAN DYCK 2002).

Het oranje zandoogje komt voor van Zuid-Ierland en Portugal tot Klein-Azië en van Midden-Engeland en Midden-Hongarije tot Marokko, Midden-Italië en West-Turkije. In Nederland is de omvang van het verspreidingsgebied in de twintigste eeuw niet wezenlijk veranderd. Opvallend is de tweedeling. De soort is algemeen in het zuiden (Zeeland, Brabant en Noord-Limburg) en in het noorden (Zuidoost-Friesland, Drenthe en gedeelten van Groningen en Overijssel). In het midden van het land, Noord- en Zuid-Holland en Midden- en Zuid-Limburg wordt hij veel minder gezien. Er is geen verklaring voor deze merkwaardige verspreiding. Ook elders in Europa vertoont de verspreiding onverklaarbare leemten. In de jaren tachtig namen de aan-

DEZE SOORT IS GESPONSORD DOOR:
Hannie Joziassie, Middelburg.

tallen in een aantal gebieden wat af of kwam de vlinder op bepaalde plaatsen helemaal niet meer voor. Zo was de soort in deze periode vrijwel verdwenen uit de Zuid-Hollandse duinen en Zuid- en Midden-Limburg en werd hij minder gezien in Overijssel en Gelderland (behalve in het hoogveengebied van Vriezeveen en de Engbertsdijkvenen). Nadien heeft de soort zich weer hersteld. Recent heeft hij zich uitgebreid in de omgeving van Groesbeek (GE), in Zuid-Limburg en op de Waddeneilanden, vooral op Texel. Ook in Vlaanderen is hij de 'gaten' in het verspreidingsgebied aan het opvullen. Tegenwoordig is het oranje zandoogje een algemene standvlinder. (MON. MED. D. MAES).

Uit het Landelijk Meetnet Dagvlinders blijkt een geringe afname. Vooral in het noordelijk deel van het verspreidingsgebied zijn de aantallen teruggelopen. (VAN SWAAY & GROENEN-DIJK 2005).

Bescherming

Het oranje zandoogje is niet bedreigd. Ook op Europese schaal is hij niet bedreigd en over het algemeen is het voorkomen stabiel.

De soort behoeft geen landelijke beschermingsmaatregelen, plaatselijke beheermaatregelen kunnen de stand bevorderen. Te denken valt aan het ontwikkelen van een meer geleidelijke overgang van bosranden, houtwallen en hagen naar grasland door extensieve begrazing of een gefaseerd maai-beheer. Een groot nectaraanbod in ruigten, struweel en heide in de maanden juli en augustus is gunstig voor de soort.

Toekomst

Naar verwachting zal het oranje zandoogje ook in de toekomst een algemene standvlinder blijven. Mogelijk breidt hij zich ook uit in gebieden waar hij nu nog zeldzaam is.

Profiel van het oranje zandoogje

Voedsel rupsen Diverse grassoorten.

Voedsel vlinders Nectar van kruiden en heesters in ruigten en struweel.

Vliegtijd vlinders Eén generatie tussen midden juli en midden augustus.

Duur stadia Ei: 14-22, rups: 260-320, pop: 16-21, vlinder: 17-34, rijpingsduur ei: 5-7 dagen.

Overwinteringsfase Halfvolgroeide rups.

Leefgebied Vooral half-beschaduwde ruigten.

Mobiliteit Mobiel.

Dichtheid Hoog, ca. 44 tot 280 exemplaren per ha.

Status Algemene standvlinder.

Rode Lijst Thans niet bedreigd.

Europese status Niet bedreigd.

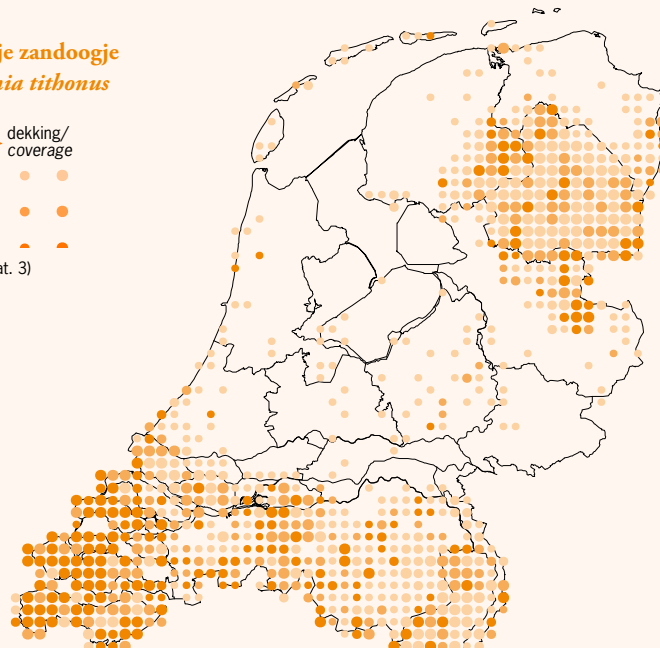
Knelpunten verspreiding Geen.

Verwachting toekomst Algemene standvlinder.

Beschermingsmaatregelen Geleidelijke overgangen van bos naar grasland.

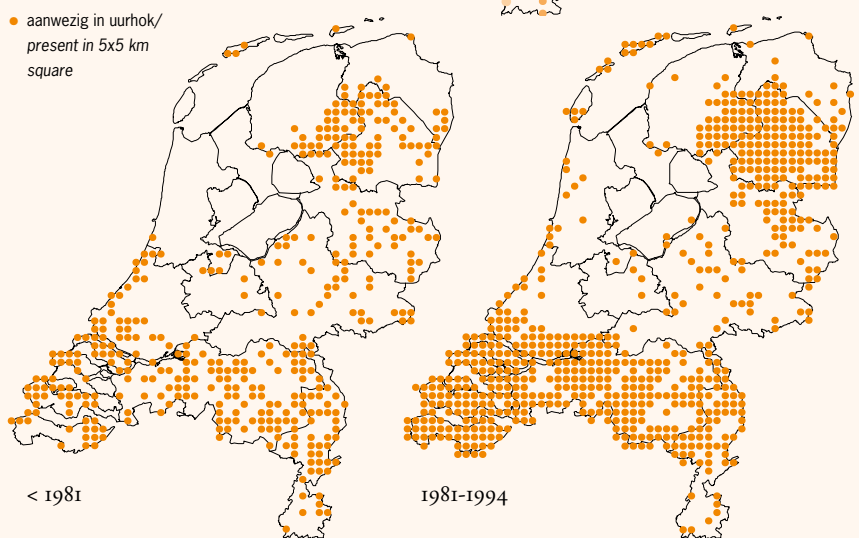
Oranje zandoogje *Pyronia tithonus*

→ dekking/
coverage
↓ aantal/
number
(Cat. 3)

1995-2003

• aanwezig in uurhok/
present in 5x5 km
square

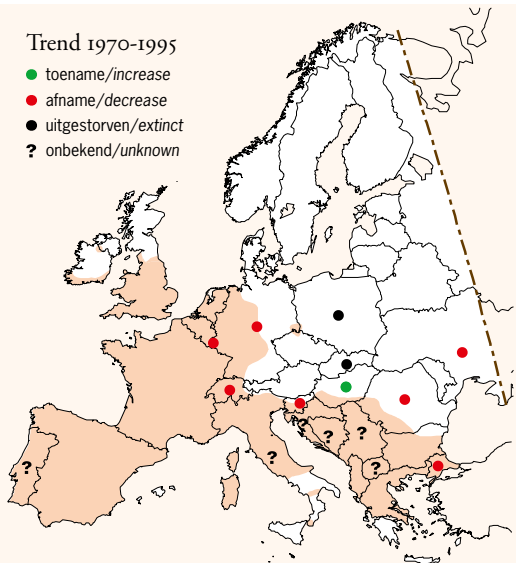

< 1981

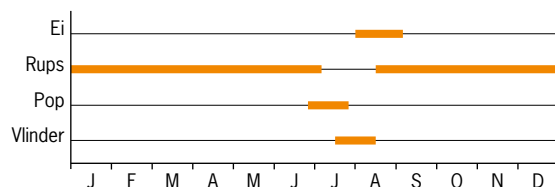
1981-1994

Trend 1970-1995

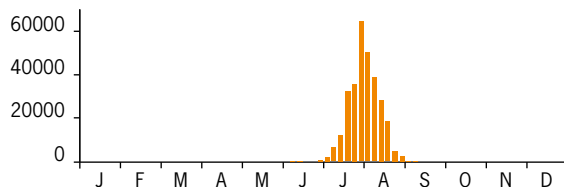
● toename/increase
● afname/decrease
● uitgestorven/extinct
? onbekend/unknown

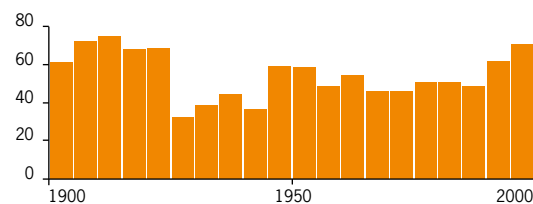
Stadia-diagram /
Life cycle diagram
(respectively egg, caterpillar,
pupa, imago)

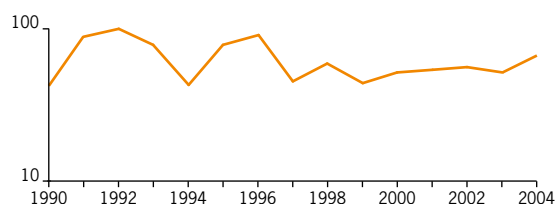
Vliegtijd /Flight period

Trend 1900-2000

Trend 1992-2004:
Matige afname /Moderate decline

SUMMARY

Gatekeeper *Pyronia tithonus*

Pyronia tithonus is a common resident. Nevertheless, its distribution is remarkable, the species being almost absent from the middle and west of the country; there is no obvious explanation. The Dutch Monitoring Scheme recorded a moderate decline in the 1990s, especially in the northern part of its distribution area. It occurs mainly in rough, scrubby, flowery vegetation, often in half-shaded places, usually with some woodland nearby. Such habitats are found in rough grassland in wooded surroundings, woodland margins, heathland with some trees, waste ground and roadside verges. It flies in one generation from mid-July until mid-August and hibernates as a half-grown caterpillar.